

دانشگاه پیام نور

نگاهی دوباره به مبانی فلسفی تیلوریسم و T.Q.M در مدیریت آموزشی

(رشته علوم تربیتی)

دکتر محمدرضا سرمدی

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و **کمک‌درسی** (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست

مقدمه	دوازده
فصل ۱: تاریخچه مدیریت در جهان	۱
۱.۱ مقدمه	۲
۲.۱ مدیریت در جهان	۳
۱.۲.۱ اداره امور در سومر	۳
۲.۲.۱ مدیریت در چین و مصر	۴
۳.۲.۱ مدیریت در یونان باستان	۴
۴.۲.۱ مدیریت در روم باستان	۸
۵.۲.۱ مدیریت در ایران باستان	۹
۶.۲.۱ مدیریت در اسلام	۱۱
۷.۲.۱ مدیریت در عصر حاضر	۱۹
۳.۱ سیر تحولی نظریه‌های مدیریت از کلاسیک تا عصر حاضر	۲۰
۱.۳.۱ مکتب کلاسیک	۲۰
۲.۳.۱ دوره مکتب نئوکلاسیک	۲۳
۳.۳.۱ مکتب سیستمی	۲۸
۴.۳.۱ مکتب نوین	۳۰
۴.۱ مدیریت از دیدگاه صاحب‌نظران	۳۴
۱.۴.۱ تعریف مدیریت در مکتب سوسیالیستی	۳۵
۲.۴.۱ تعریف مدیریت و مفاهیم آن	۳۵
خودآزمایی چندگزینه‌ای	۳۶
فصل ۲: نظریه‌های مدیریت	۳۹
۱.۲ مقدمه	۴۱
۲.۲ مدیریت علمی تیلوریسم	۴۲
۱.۲.۲ نگرش تیلور به انسان	۴۳
۲.۲.۲ مبانی معرفت‌شناختی نظریه تیلوریسم	۴۴
۳.۲ مدیریت کیفیت فراگیر	۴۴
۱.۳.۲ تعریف مدیریت کیفیت فراگیر	۴۶
۲.۳.۲ اصول و اجزای تعریف مدیریت کیفیت فراگیر	۴۷
۳.۳.۲ ویژگی‌های مدیریت کیفیت فراگیر	۴۸
۴.۳.۲ ویژگی‌های سازمان‌های مبتنی بر مدیریت کیفیت فراگیر	۴۹

۵۰.....	۵.۳.۲ ویژگی مدیر در مدیریت کیفیت فراگیر با توجه به نظریه‌های مدیریتی
۵۰.....	۶.۳.۲ ویژگی‌های کلیدی مدیریت کیفیت فراگیر
۵۱.....	۷.۳.۲ اصول مدیریت کیفیت فراگیر از دید صاحب‌نظران
۵۱.....	۴.۲ مدیریت آموزشی
۵۲.....	۱.۴.۲ وظایف مدیران آموزشی
۵۲.....	۲.۴.۲ تعریف مدیریت آموزشی
۵۴.....	۳.۴.۲ مدیریت آموزشی از دیدگاه‌های مختلف
۵۵.....	۴.۴.۲ اهداف مدیریت آموزشی
۵۹.....	۵.۴.۲ اهمیت مدیریت آموزشی
۵۹.....	۶.۴.۲ رهبری یاری‌بخش مدیریت آموزشی
۶۰.....	۷.۴.۲ تاریخچه مدیریت آموزشی در جهان
۶۰.....	۸.۴.۲ پیدایش و تحول رشته مدیریت آموزشی
۶۳.....	خودآزمایی چندگزینه‌ای
۶۵.....	فصل ۳: نظریه و کاربرد آن در مدیریت
۶۶.....	۱.۳ مقدمه
۶۶.....	۲.۳ نهضت نظریه در مدیریت آموزشی
۶۷.....	۱.۲.۳ ویژگی‌های نهضت نظریه
۶۷.....	۲.۲.۳ نقش نهضت نظریه مدیریت علمی (تیلوریسم) در مدیریت آموزشی
۶۸.....	۳.۳ کاربرد نظریه مدیریت کیفیت فراگیر در مدیریت آموزشی
۷۱.....	۱.۳.۳ نقش دانش‌آموزان در مدیریت کیفیت فراگیر
۷۲.....	۲.۳.۳ مبانی زیرساختی و معرفت‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر
۷۲.....	۳.۳.۳ تاریخچه به‌کارگیری شیوه مدیریت کیفیت فراگیر در آموزش
۷۶.....	۴.۳ نظام آموزش و پرورش در ایران
۸۵.....	مقایسه مدیریت آموزشی در ایران با جهان
۸۶.....	۵.۳ دستاوردهای مدیریت آموزشی در جهان
۸۶.....	۶.۳ مهارت‌های مدیریت از دید لیبرمن
۸۷.....	۷.۳ نقش معلمان در مدیریت مدرسه
۸۷.....	۸.۳ برنامه‌های آموزشی تحصیلات تکمیلی
۸۷.....	۹.۳ مدیریت آموزشی و نقش مهم و انگیزشی آن در سازمان
۸۸.....	۱۰.۳ ضرورت پرداختن به مبانی فلسفی مدیریت آموزشی
۸۹.....	۱۱.۳ نگرشی نو در مدیریت آموزشی
۹۰.....	۱۲.۳ روش‌های فلسفی
۹۱.....	۱.۱۲.۳ تدوین اهداف و آرای تربیتی
۹۱.....	۲.۱۲.۳ نقش فلسفه در مدیریت آموزشی
۹۲.....	۳.۱۲.۳ اصول و مبانی فلسفه
۹۳.....	خودآزمایی چندگزینه‌ای

فصل ۴: کاوشی در مبانی فلسفی تیلوریسم.....	۹۷
۱.۴ مقدمه.....	۹۸
۲.۴ زمینه‌های رشد و تکوین نظریه‌های کلاسیک.....	۹۹
۱.۲.۴ نظریه کلاسیک مدیریت.....	۱۰۱
۲.۲.۴ ویژگی‌های نظریه کلاسیک.....	۱۰۲
۳.۲.۴ مفروضه‌های نظریه کلاسیک.....	۱۰۲
۳.۴ اصول مدیریت علمی تیلور.....	۱۰۳
۱.۳.۴ مبانی هستی‌شناختی تیلوریسم.....	۱۰۳
۲.۳.۴ جهان‌بینی تیلوریسم.....	۱۰۴
۳.۳.۴ دیدگاه تیلور به جهان هستی.....	۱۰۵
۴.۳.۴ نظریات کلاسیک سازمان و مدیریت.....	۱۰۵
۵.۳.۴ سازمان در جهان‌بینی تیلوریسم.....	۱۰۶
۶.۳.۴ اصول سازمان‌های مبتنی بر مدیریت علمی.....	۱۰۷
۷.۳.۴ رویکرد سازوکاری نظریه تیلوریسم.....	۱۰۸
۸.۳.۴ ویژگی سازمان‌های عقلایی از دید تیلوریسم.....	۱۰۸
۹.۳.۴ اصول اساسی نظام مدیریتی تیلور.....	۱۰۹
۱۰.۳.۴ مفهوم جامعه و وجه روان‌شناختی تیلوریسم.....	۱۰۹
۴.۴ جامعه‌شناسی سازمان‌ها از دید مکاتب مختلف.....	۱۱۰
تحقیقات هارثون.....	۱۱۱
۵.۴ نقایص نظریه تیلوریسم.....	۱۱۱
۶.۴ مقایسه نظریه تیلوریسم و نئوکلاسیک.....	۱۱۲
۷.۴ فضای جامعه‌شناختی تیلوریسم.....	۱۱۳
۸.۴ تبیین مبانی هستی‌شناختی تیلوریسم.....	۱۱۵
۹.۴ مبانی ارزش‌شناختی تیلوریسم.....	۱۱۸
۱.۹.۴ تبیین ارزش‌های انسانی از دید تیلور.....	۱۱۹
۲.۹.۴ رقابت از بُعد ارزشی تیلوریسم.....	۱۲۰
۳.۹.۴ ضد ارزش‌ها از دیدگاه تیلور.....	۱۲۱
۴.۹.۴ ایجاد ارزش بر مبنای افزایش بهره‌وری.....	۱۲۲
۵.۹.۴ تبیین مبانی ارزش‌شناختی تیلوریسم.....	۱۲۳
۱۰.۴ مبانی معرفت‌شناختی تیلوریسم.....	۱۲۶
۱.۱۰.۴ برنامه‌ریزی از دیدگاه تیلور.....	۱۲۷
۲.۱۰.۴ دیدگاه مکتب اثبات‌گرایی در معرفت‌شناسی.....	۱۲۸
۳.۱۰.۴ مراتب دانش از دیدگاه تیلور.....	۱۲۹
۴.۱۰.۴ تفسیر نظریه تیلور از دید هالسال.....	۱۳۰
۵.۱۰.۴ تفسیر مبانی علمی نظریه تیلور.....	۱۳۱
۶.۱۰.۴ برنامه‌ریزی آموزشی در دیدگاه تیلوریسم.....	۱۳۲

۷.۱۰.۴	انتقال دانش در نظریه تیلوریسم	۱۳۳
۸.۱۰.۴	اهداف نظریه تیلوریسم	۱۳۴
۹.۱۰.۴	وجه تمایز و تشابه دیدگاه‌ها در بحث معرفت‌شناسی	۱۳۴
۱۰.۱۰.۴	تبیین مبانی معرفت‌شناختی تیلوریسم	۱۳۷
۱۱.۴	مبانی انسان‌شناختی و دیدگاه روان‌شناختی تیلوریسم	۱۴۰
۱.۱۱.۴	اصول و مبنای فعالیت‌های سازمانی	۱۴۱
۲.۱۱.۴	انسان از دیدگاه روان‌شناسان رفتارگرا	۱۴۱
۳.۱۱.۴	انسان در دیدگاه تیلوریسم و رفتارگرایان	۱۴۲
۴.۱۱.۴	ساخت و روابط رسمی در نظریه کلاسیک	۱۴۲
۵.۱۱.۴	تفسیر مبانی انسانی در نظریه تیلوریسم	۱۴۳
۶.۱۱.۴	مقایسه منابع نیروی انسانی و صنعتی از نظر تیلور	۱۴۴
۷.۱۱.۴	اصول توجه به نیروی انسانی در سازمان	۱۴۴
۸.۱۱.۴	روابط انسانی در نظریه تیلور	۱۴۵
۹.۱۱.۴	هدف اصلی مدیریت در نظریه تیلوریسم	۱۴۷
۱۰.۱۱.۴	خصوصیات انسان در سازمان از دید تیلور	۱۴۷
۱۱.۱۱.۴	واحدهای اصلی سازمان در نظریه تیلوریسم	۱۴۸
۱۲.۱۱.۴	تبیین مبانی انسان‌شناختی تیلوریسم	۱۴۹
۱۵۳	خودآزمایی چندگزینه‌ای	
فصل ۵: کاوشی در مبانی فلسفی مدیریت کیفیت فراگیر		
۱.۵	مقدمه	۱۵۸
۲.۵	مبانی هستی‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر	۱۵۸
۱.۲.۵	مفهوم سیستم	۱۵۸
۲.۲.۵	جایگاه فرایند در سیستم	۱۵۹
۳.۲.۵	دلایل طرح دیدگاه‌های سیستمی	۱۶۱
۴.۲.۵	سیستم از دیدگاه نظریه‌پردازان مختلف	۱۶۱
۵.۲.۵	سیستم از دید نظریه‌پردازان مدیریت کیفیت فراگیر	۱۶۲
۳.۵	سیستم‌های جهان هستی	۱۶۳
۱.۳.۵	خصوصیات جهان هستی در مدیریت کیفیت فراگیر	۱۶۴
۲.۳.۵	نگرش مدیریت کیفیت فراگیر به هستی	۱۶۵
۳.۳.۵	تبیین مبانی هستی‌شناسی در مدیریت کیفیت فراگیر	۱۶۶
۴.۵	اصول اساسی در دستیابی به مدیریت کیفیت فراگیر	۱۷۲
۱.۴.۵	ویژگی‌های مدیریت کیفیت فراگیر	۱۷۲
۲.۴.۵	توانمندی و روابط متقابل انسانی در مدیریت کیفیت فراگیر	۱۷۴
۳.۴.۵	مدیریت کیفیت فراگیر از دید دمینگ	۱۷۵
۵.۵	خصوصیات انسانی در نگرش سیستمی	۱۷۵
۱.۵.۵	انسان توسعه‌یافته در مدیریت کیفیت فراگیر	۱۷۸

۲.۵.۵	روانشناسی انسان از دید دمنینگ.....	۱۷۹
۳.۵.۵	تبیین مبانی انسان‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر.....	۱۸۰
۶.۵	مبانی ارزش‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر.....	۱۸۴
۱.۶.۵	چرخه تغییر مشارکت‌جویانه.....	۱۸۵
۲.۶.۵	ویژگی‌های مدیریت کیفیت فراگیر.....	۱۸۵
۳.۶.۵	سطوح چهارگانه تغییر از بعد ارزش‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر.....	۱۸۶
۴.۶.۵	اصول و ارزش‌های اساسی سازمان در مدیریت کیفیت فراگیر.....	۱۸۷
۵.۶.۵	وجه تمایز فرهنگ مدیریت کیفیت فراگیر با دیگر فرهنگ‌ها.....	۱۹۱
۶.۶.۵	نقش ارزش‌ها در نظریه مدیریت کیفیت فراگیر.....	۱۹۲
۷.۶.۵	تبیین مبانی ارزش‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر.....	۱۹۴
۷.۵	مبانی معرفت‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر.....	۱۹۶
۱.۷.۵	ویژگی‌های سازمان‌های موفق از بعد معرفت‌شناختی.....	۱۹۸
۲.۷.۵	عوامل اصلی پیشرفت سازمان.....	۱۹۹
۳.۷.۵	ویژگی‌های مدیریت کیفیت فراگیر از بعد معرفت‌شناختی.....	۲۰۰
۴.۷.۵	بهبود کیفیت از دید متفکران.....	۲۰۱
۵.۷.۵	دانش و معرفت از دیدگاه دمنینگ.....	۲۰۲
۶.۷.۵	مفاهیم و اصول مدیریت کیفیت فراگیر از دیدگاه دمنینگ.....	۲۰۲
۷.۷.۵	تبیین مبانی معرفت‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر.....	۲۰۴
	خودآزمایی چندگزینه‌ای.....	۲۰۸
فصل ۶: مدیریت آموزشی مبتنی بر تیلوریسم و مدیریت کیفیت فراگیر..... ۲۱۳		
۱.۶	مقدمه.....	۲۱۴
۲.۶	مدیریت آموزشی مبتنی بر نظریه تیلوریسم.....	۲۱۵
۱.۲.۶	تأثیر تیلوریسم بر آموزش.....	۲۱۶
۲.۲.۶	روش علمی در نظریه تیلوریسم.....	۲۱۶
۳.۲.۶	کاربرد اصول علمی از نظر تیلور.....	۲۱۷
۴.۲.۶	ویژگی‌های مدیریت آموزشی از دید تیلور.....	۲۱۸
۵.۲.۶	آموزش در دیدگاه تیلوریسم.....	۲۱۸
۶.۲.۶	نقش مدیر در سازمان از دید تیلور.....	۲۱۹
۷.۲.۶	نقش دانش در طراحی وظایف سازمانی.....	۲۲۰
۸.۲.۶	مدیریت آموزش و پرورش در دیدگاه تیلوریسم.....	۲۲۱
۹.۲.۶	کاربرد اصول تیلوریسم در مدیریت آموزشی.....	۲۲۱
۱۰.۲.۶	صورت‌بندی اصول مدیریت علمی تیلور.....	۲۲۲
۱۱.۲.۶	بعد انسان‌شناختی تیلوریسم.....	۲۲۲
۱۲.۲.۶	مدیریت آموزشی مبتنی بر تیلوریسم.....	۲۲۳
۱۳.۲.۶	تأثیر ساختار نظام مدیریتی بر آموزش.....	۲۲۳
۱۴.۲.۶	تبیین مبانی هستی‌شناختی تیلوریسم در مدیریت آموزشی.....	۲۲۴

۱۵.۲.۶	تبیین مبانی ارزش‌شناختی نظریه تیلوریسم در مدیریت آموزشی	۲۲۷
۱۶.۲.۶	تبیین مبانی انسان‌شناختی تیلوریسم در مدیریت آموزشی	۲۳۰
۱۷.۲.۶	تبیین مبانی معرفت‌شناختی تیلوریسم در مدیریت آموزشی	۲۳۱
۳.۶	مدیریت آموزشی مبتنی بر مدیریت کیفیت فراگیر	۲۳۳
۱.۳.۶	درون‌دادهای نظام آموزشی مبتنی بر مدیریت کیفیت فراگیر	۲۳۴
۲.۳.۶	اصول مدیریت کیفیت فراگیر در مدیریت آموزشی	۲۳۵
۳.۳.۶	رهبری در سازمان‌های آموزشی مبتنی بر مدیریت کیفیت فراگیر	۲۳۹
۴.۳.۶	نقش رهبری آموزش در مدیریت کیفیت فراگیر	۲۴۰
۵.۳.۶	نظر دمنینگ دربارهٔ تطبیق مدیریت کیفیت فراگیر در مدیریت آموزشی	۲۴۱
۶.۳.۶	ارزش رهبری در کیفیت سازمان	۲۴۱
۷.۳.۶	مبانی زیرساختی معرفت‌شناختی نظریه مدیریت کیفیت فراگیر	۲۴۲
۸.۳.۶	ویژگی‌های مدیریت کیفیت فراگیر در بهبود کیفیت آموزش	۲۴۲
۹.۳.۶	ارتباط مدیریت کیفیت فراگیر با آموزش	۲۴۳
۱۰.۳.۶	ارتباط معرفت و آموزش	۲۴۴
۱۱.۳.۶	ارتباط سازمان‌های آموزشی با دیگر نظام‌ها	۲۴۴
۱۲.۳.۶	آموزش ضمن خدمت در سازمان	۲۴۵
۱۳.۳.۶	یادگیری سازمانی در مدیریت کیفیت فراگیر	۲۴۵
۱۴.۳.۶	جایگاه دانش در گسترش مدیریت کیفیت فراگیر	۲۴۶
۱۵.۳.۶	نقش گروه و رویکرد جامعه‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر در مدیریت آموزشی	۲۴۷
۱۶.۳.۶	نقش گروه‌ها در مدرسه	۲۴۸
۱۷.۳.۶	تبیین مبانی هستی‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر در مدیریت آموزشی	۲۵۱
۱۸.۳.۶	تبیین مبانی انسان‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر در مدیریت آموزشی	۲۵۳
۱۹.۳.۶	تبیین مبانی ارزش‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر در مدیریت آموزشی	۲۵۵
۲۰.۳.۶	تبیین مبانی معرفت‌شناختی مدیریت کیفیت فراگیر در مدیریت آموزشی	۲۵۹
۴.۶	مقایسه دو نظریه تیلوریسم و مدیریت کیفیت فراگیر در مدیریت آموزشی	۲۶۲
۱.۴.۶	مقایسه مبانی هستی‌شناختی	۲۶۳
۲.۴.۶	مقایسه معرفت‌شناختی	۲۶۵
۳.۴.۶	مقایسه ارزش‌شناختی	۲۶۸
۴.۴.۶	مقایسه انسان‌شناختی	۲۷۱
۲۷۳	خودآزمایی چندگزینه‌ای	
۲۷۷	فصل ۷: تیلوریسم و مدیریت کیفیت فراگیر از دید مکاتب مختلف	
۲۷۸	۱.۷ مقدمه	
۲۷۸	۲.۷ دیدگاه تیلوریسم و مدیریت کیفیت فراگیر دربارهٔ مدرنیته و پسا مدرنیته	
۲۸۰	۳.۷ مقایسه تیلوریسم و مدیریت کیفیت فراگیر از لحاظ فلسفی و نظری	
۲۸۰	۴.۷ دیدگاه مدیریت کیفیت فراگیر به جهان و هستی	
۲۸۱	۵.۷ مقایسه تفکر مدرنیته با پسا مدرنیته	

۲۸۱	۱.۵.۷ مدرنیته
۲۸۲	۲.۵.۷ پسامدرنیته
۲۸۴	۳.۵.۷ مقایسه عقلایی - منطقی با ساختار و ارتباط شبکه‌ای
۲۸۵	۶.۷ برنامه‌ریزی در تیلوریسم
۲۸۵	۱.۶.۷ مقایسه مدیریت آموزشی مبتنی بر تیلوریسم و مدیریت کیفیت فراگیر
۲۸۷	۲.۶.۷ فرهنگ سازمانی در دو نظریه تیلوریسم و مدیریت کیفیت فراگیر
۲۸۸	۷.۷ مقایسه دو نظریه تیلوریسم و مدیریت کیفیت فراگیر
۲۸۸	۱.۷.۷ نظریه تیلوریسم
۲۹۵	۲.۷.۷ مدیریت کیفیت فراگیر
۳۰۲	خودآزمایی چندگزینه‌ای
۳۰۵	پاسخ خودآزمایی‌ها
۳۰۷	منابع

مقدمه

نیاز به مدیریت و رهبری در همه زمینه‌های فعالیت اجتماعی محسوس و حیاتی است. این نیاز به دلیل گسترش علوم و افزایش دامنه اهداف آموزشی و وسعت وظایف سازمان‌های آموزشی، بیش از پیش ضرورت و اهمیت یافته است. در سالیان اخیر، شیوه‌های مدیریت و رهبری در نظام‌های آموزشی تغییرات قابل ملاحظه‌ای پیدا کرده است. اندیشه‌های جدید و مختلف اندیشمندان رشته‌های مدیریت و آموزش و پرورش از یک سو، و نیاز به بهبود کیفی عملکردها و نتایج آموزش و پرورش از سوی دیگر، ضرورت و اهمیت مدیریت آموزشی را آشکارتر کرده است، به نحوی که این علم، ضمن شکل‌گیری تدریجی، به سوی ایجاد ساختاری منظم و مرکب از نظریه‌ها، موضوعات، مفاهیم، و مفروضات پیش می‌رود. علی‌رغم این سیر پیش‌رونده و علمی، به مبانی فلسفی این نظریه‌ها و روند شکل‌گیری آن‌ها توجه لازم مبذول نشده و طبیعی است که این غفلت به محدودنگری و آسیب منجر خواهد شد. مدیریت آموزشی جوان است، بنابراین نیازمند تحلیل و تعیین مبانی است، و باید از نظر فلسفی پشتیبانی شود.

کتاب حاضر به دنبال آن است که پیش‌فرض‌ها و دیدگاه‌های فلسفی این علم را بررسی کند. با عنایت به تنوع زیاد نظریه‌های مدیریت و بنا به رعایت روح علمی تحقیق، این کتاب از بین نظریه‌های متعدد مدیریت به بررسی، تحلیل، و مقایسه مبانی فلسفی دو نظریه در مدیریت آموزشی می‌پردازد. از نظریه‌های سنتی و کلاسیک مدیریت «مدیریت علمی» یا «تیلوریسم» و از دیدگاه‌های متاخر و متعلق به اواخر قرن بیستم، نظریه «مدیریت کیفیت فراگیر» (T.Q.M) از حیث مبانی فلسفی (هستی، انسان، علم ارزش) بررسی و تحلیل می‌شود. بدین ترتیب از یک سو به این دو نظریه و از سوی دیگر به فلسفه‌های مهم می‌نگرد، تا جای پای هریک از این فلسفه‌ها را در دو نظریه مدیریت آموزشی پیدا کند و به کشف عناصر فلسفی دو نظریه تیلوریسم و مدیریت کیفیت فراگیر در سازمان و مدیریت آموزش و پرورش نائل گردد.

در پایان بر خود واجب می‌دانم که از اساتید محترم جناب آقای دکتر محمدجعفر پاک‌سرشت به واسطه راهنمایی‌های مشفقانه و ارزنده و جناب آقایان دکتر مسعود صفایی‌مقدم و دکتر یدالله مهر علی‌زاده به دلیل مشاوره‌های صمیمانه و راهگشایشان که در تألیف این کتاب به اینجانب ارائه نموده‌اند تشکر و قدردانی می‌نمایم.

دکتر محمدرضا سردی

پاییز ۱۳۸۸

فصل ۱

تاریخچه مدیریت در جهان

هدف کلی

آشنایی با اداره امور در ملل مختلف جهان

اهداف رفتاری

انتظار می‌رود پس از مطالعه این فصل بتوانید:

۱. اهمیت بهره‌گیری از مدیریت و رهبری را توضیح دهید.
۲. رهبری را از دید افلاطون شرح دهید.
۳. پایه‌های زمامداری را از نظر افلاطون نام ببرید.
۴. جامعه طبقاتی را از دید ارسطو بیان نمایید.
۵. ابعاد تفکر اندیشمندان یونانی را به اختصار شرح دهید.
۶. تفاوت مدیریت در روم و ایران باستان را به‌طور خلاصه توضیح دهید.
۷. روند مدیریت در ایران باستان را بیان کنید.
۸. نظریه‌های مدیریتی مکتب کلاسیک را نام ببرید.
۹. نظریه اداری فایول را بیان نمایید.
۱۰. چند تفاوت بین مکتب کلاسیک و نئوکلاسیک را شرح دهید.
۱۱. پیشگامان مکتب نئوکلاسیک را نام ببرید و نظر شاخص‌ترین آن‌ها را به اختصار توضیح دهید.
۱۲. ویژگی‌های اصلی نظریه‌های سیستمی را نام ببرید.

۱۳. مهم‌ترین شخصیت نظریه‌پرداز سیستمی را نام ببرید و نظرات وی را به صورت خلاصه بیان نمایید.

۱۴. تعریف جامعی از مدیریت بیان کنید.

۱.۱ مقدمه

در جوامع اولیه، نیازها و راه‌های تأمین آن ساده بود. اگر برای انجام کاری همکاری گروهی ضرورت می‌یافت، گروه تشکیل می‌شد. بعد از رفع مشکل گروه باقی نمی‌ماند و از بین می‌رفت. سازمان‌ها کوچک، ابتدایی، ساده، و خودجوش بودند. اما با ظهور انقلاب صنعتی و پیشرفت علوم و فناوری، تغییر ترکیب جمعیت روستایی و شهری، توسعه روزافزون نیازهای انسانی، و بسیاری از پدیده‌های دیگر مثل تحول در ارزش‌های جامعه، به طور بی‌سابقه‌ای جوامع انسانی پیچیده‌تر شد. اهمیت و پیچیدگی وظایف حکومت‌ها در مقابل ملت‌ها، توجه کارگزاران و پژوهشگران را به چگونگی تدوین و اجرای این وظایف معطوف داشت. بدین ترتیب، مدیریت موضوعی بسیار جدی شد و مورد بحث و بررسی قرار گرفت.

تلاش‌های بسیاری برای عرضه تعاریف، ضرورت و اهمیت آن، نظریه‌پردازی درباره آن، شناخت مبانی علمی آن، تعیین حدود و وجوه مختلف آن، و... صورت پذیرفت. به این ترتیب، پایه‌های مدیریت علمی ریخته شد که اصول و راهکارهای آن در مدیریت آموزشی نیز استفاده می‌شود.

در این کتاب مبانی فلسفی مدیریت آموزشی را بررسی می‌کنیم. این فصل به بحث پیرامون پیشینه موضوع تحقیق در جهان و ایران اختصاص دارد. از آنجا که به طور کلی، مدیریت آموزشی از مدیریت بهره می‌برد، در این فصل سعی بر آن است تا نگاهی اجمالی به پیشینه مدیریت در جهان و ایران بیفکنیم و سیر تکوینی شکل‌گیری آن‌ها از نظریه‌های کلاسیک تا سیستمی را بررسی کنیم. در ادامه، ضمن بیان تعاریفی از مدیریت و مدیریت آموزشی، نظریه تیوریسم و نظریه مدیریت کیفیت فراگیر معرفی می‌شوند. همچنین سعی بر آن است که ضمن تشریح اجمالی پیشینه تیوریسم و نظریه مدیریت کیفیت فراگیر، تعاریف و مفاهیم آن‌ها را نیز مطرح کنیم.

در ادامه فصل، ضمن بیان تعریف مدیریت آموزشی، و اهداف، ضرورت و

اهمیت آن، به بحث پیرامون نقش تیلوریسم در مدیریت آموزشی می‌پردازیم. این مبحث با بیان تأثیر کاربرد نظریه مدیریت کیفیت فراگیر در مدیریت آموزشی ادامه می‌یابد. با توجه به ویژگی این فصل کتاب که به بررسی و پیشینه می‌پردازد، سابقه مدیریت به‌طور کلی و مدیریت آموزشی در جهان بحث می‌شود. سپس، به اجمال مدیریت در ایران باستان، و در دوره اسلامی را بررسی می‌کنیم. به دنبال آن بحث را درباره نحوه تشکیل مدیریت آموزشی و دستاوردهای آن ادامه می‌دهیم. در پایان فصل، توضیح مختصری درباره ضرورت و اهمیت پرداختن به مبانی فلسفی مدیریت مطرح شده است تا ارتباط منطقی و موضوعی بین این فصل و فصل‌های بعدی برقرار شود.

۲.۱ مدیریت در جهان

مدیریت با مفهوم علمی و نوین آن، که بعد از آغاز سده بیستم مطرح شد، امروزه در کانون تلاش‌ها و کوشش‌های جامعه بشری است. بهره‌گیری از نیروهای انسانی و منابع اقتصادی از یک‌سو و شکل‌دادن به جامعه و حرکت به سوی فرازمندی در محدوده امکانات از سوی دیگر، پیوسته از وظایف اساسی مدیریت در رده‌های گوناگون مملکتی بوده و هست. به این ترتیب، این باور یک اصل است که مدیریت اساساً پدیده‌ای کهن است و جامعه بشری از آغاز پیدایش با آن روبه‌رو بوده است. عباس‌زادگان (۱۳۷۶: ۶) در این باره می‌گوید:

از دوران ابتدایی بشر که صرف‌نظر کنیم، به زمانی می‌رسیم که تقریباً تاریخ مدونی مبتنی بر اسناد و مدارک درخصوص مدیریت موجود است. هرچند به وضوح در باب مدیریت و نحوه اداره سازمان‌های مختلف بحثی به میان نیامده است، ولی در لابه‌لای شرح حال زندگی بزرگان، وقایع اقتصادی، تاریخی، و ... نکاتی مشهود است.

۱.۲.۱ اداره امور در سومر

کهن‌ترین نوشته‌های بشری درباره مدیریت در آثار سومریان یافت شده است. در امپراطوری سومری، سازمان ملوک‌الطوایفی حافظ نظام بود. هسته مرکزی شهرهای سومر و عنصر اصلی تمدن آن‌ها خانواده بود که جنبه تقدس و الوهیت داشت. این خانواده‌های مقدس را هیئت کشیش‌ها اداره می‌کرد و در معابدی متمرکز بودند که تنها

جنبه عبادت نداشتند، بلکه دارای مخازن و انبارهایی برای مواد غذایی بود. کشیشان از مقرر فرماندهی خود در این معابد به امور نظارت می‌کردند و تخصص‌های مختلفی را نیز به وجود آورده بودند. برای اداره امور معابد، از تکنیک‌های ریاضی و اسناد کتبی استفاده می‌شد. علاوه بر این، در دستگاه شاهی و دستگاه زمینداران، یک رشته قوانین وجود داشت که از آن‌ها حمورابی قانون‌نامه معروف خود را استخراج کرد و به یادگار گذاشت (دورانت، ۱۳۷۲، ج ۱: ۱۵۴).

۲.۲.۱ مدیریت در چین و مصر

عقاید کنفوسیوس که حدود یک قرن قبل از میلاد مسیح در کشور چین تعلیم داده می‌شد و به مسائل مربوط به دولت می‌پرداخت نیز مؤید وجود مدیریت و سازماندهی در تاریخ کهن است. بنابر نگرش کنفوسیوس، شالوده حکومت همانند بنیاد منش انسانی، صداقت، و اخلاص است. از این رو حکمران نیکو، سرمشقی برای مردم است و حاکم باید نمونه عالی سلوک باشد تا مردم از راه تقلید به رفتار صواب کشانیده شوند. ایجاد سرمشق خوب، اولین ضرورت حکومت و انتصاب خوب دومین ضرورت است. راست‌رو را به کار گمار و کج‌رو را کنار گذار. کنفوسیوس می‌گفت: «حکومت باید به آداب نیکو عنایت کند، زیرا هنگامی که آداب به تباهی افتند، ملت هم راه تباهی می‌سپرد» (دورانت، ۱۳۷۲، ج ۱: ۷۴۸).

همچنین مصریان بدون بهره‌گیری از مدیریت و رهبری، قادر به ساختن اهرام عظیم خود با فناوری آن روز نمی‌بودند (ارمان، ۱۹۷۱). آنچه مسلم است آن است که از آثار برجای مانده از روزگاران قدیم می‌توان این نکته اساسی را برداشت کرد که هرچند این نوشته‌ها به طور مستقیم اصول، مبانی، و کارکردهای مدیریت را مطرح نمی‌کنند، گویای آن‌اند که در آن زمان‌ها به مدیریت توجه می‌شده است.

۳.۲.۱ مدیریت در یونان باستان

مردم یونان باستان بیش از هر ملتی، فکر خود را در زمینه مسائل مربوط به حکومت و طرز اداره اجتماعی آن به کار انداخته و در این باب نوشته‌های ارزنده‌ای از خود به جای گذاشته‌اند. اثر بزرگ افلاطون، جمهوریت، شامل افکار و عقاید وی درباره دانش

و معرفت و لزوم کاربرد آن در علم سیاست است. افلاطون بین مملکتداری و تعلیم و تربیت پل می‌زند. در واقع، می‌توان گفت این فیلسوف بین مدیریت به مفهوم عام و مدیریت آموزشی احتمالاً برای نخستین بار تلفیقی به وجود می‌آورد. لذا، جامعه سیاسی افلاطون، جامعه تربیتی نیز هست. او عدالت را رکن اساسی زندگی و در رأس فضایل انسانی و رشته‌ای می‌داند که انسان‌ها را در داخل دولت‌ها به هم پیوند می‌دهد. به عبارت دیگر، خصلتی است که در آن واحد هم انسان خوب را می‌سازد و هم او را اجتماعی بار می‌آورد. این موضوع - یعنی یکسان دانستن اثر عدالت در تربیت نفس بشر و در اجتماعی کردن او - اولین و اساسی‌ترین اصل در فلسفه سیاسی افلاطون است (فاستر، ۱۳۷۰: ۳۸).

به نظر افلاطون «حاکمان حکیم یا فرمانروایان بلندپایه جامعه سیاسی متفکران فوق‌العاده تربیت‌یافته‌ای‌اند که پس از دوره‌ای طولانی از آموزش فلسفه و دیالکتیک، به بینشی درباره حقیقت نائل آمده‌اند. در نظام سیاسی افلاطون حاکمان حکیم، افرادی بافضیلت، هوشمند و مستعدند که از قابلیت رهبری بهره‌مندند» (گوتک، ۱۳۸۰: ۲۹).

الف) رهبری از دید افلاطون

اندیشه بسیار بکری که زیور افکار افلاطون و نشانه تمام آن اندیشه‌هایی است که وی در رساله جمهوریت بیان کرده، نظریه‌ای است که به موجب آن اداره امور دولت‌ها و کشورها باید به دست فلاسفه سپرده شود. افلاطون معتقد بود در پناه زندگی گروهی، فرد مستعد می‌شود. از آنجا که بر این باور بود که کل مقدم بر جزء است، حکومت و جامعه را برتر از اعضا می‌دانست و اعتقاد داشت قانون اساسی باید متناسب با طبیعت و نیازهای خاص افراد گروه باشد. البته این نکته را نباید از نظر دور داشت که درست است که جمهوریت افلاطون درباره سیاست بحث می‌کند، ولی در عین حال درباره رهبری و به عبارتی مدیریت جامعه نیز مطالبی دارد. خاتمی (۱۳۸۰: ۶۱) در این باره می‌گوید:

افلاطون حکومت را متعلق به فیلسوفان می‌دانست و معتقد بود جامعه کمال مطلوب، جامعه‌ای طبقاتی است. اگر عنصر برتر وجود آدمی و نیز وجود جامعه عقل و خرد است، سلسله مراتب در جامعه مدنی، به میزان برخورداری انسان‌ها از عقل، تحقق پیدا می‌کند. افلاطون بر این باور است

که در عالم خلقت، عقل را یکسان تقسیم نکرده‌اند و امکانات آدمیان به میزان بهره‌ای است که از عقل دارند. افلاطون هم بردگی را توجیه می‌کند و هم حکومت مطلق حاکمان مورد نظر خود را و همه این‌ها را دارای ریشه‌های تکوینی می‌داند و توجیه آن‌ها را امری منطقی. یکی استعداد بیشتری برای درک حقایق دارد و طبعاً در طبقه بالاتری قرار می‌گیرد و فیلسوفان که بیشترین قدرت و ظرفیت درک حقایق را دارند، در رأس هرم جامعه قرار می‌گیرند.»

ب) پایه‌های زمامداری از دید افلاطون

زمامداری و رهبری در نظر افلاطون بر دو پایه متکی است: استعداد ذاتی، و تربیت. از آنجا که استعداد را فقط بعضی افراد جامعه دارند، برای به فعلیت رساندن این استعداد باید صاحبان آن را از دیگران جدا کرد و با نظام تربیتی روشن و ویژه‌ای، این استعداد را پروراند و صاحب آن را آماده عهده‌داری رسالت زمامداری کرد. در طرح افلاطون، افراد مستعد از کودکی شناسایی می‌شوند و تا ۲۰ سالگی تحت تربیت و آموزش خاص قرار می‌گیرند. سپس، زبده‌ها از بقیه جدا می‌شوند و دوره‌ای کوتاه‌تر را می‌گذرانند و باز هم بهترین‌ها از میان آن‌ها جدا می‌شوند و ۱۰ سال دیگر تحت آموزش و تربیت ویژه قرار می‌گیرند. بالاخره، در ۳۵ سالگی، نخبگان شناخته و پرورده شده و آماده اداره امور کشورند و از همین وقت، مسئولیت‌های مختلف را برعهده می‌گیرند تا بالاخره در ۵۰ سالگی، یکی یا چند تن شایستگی کامل زمامداری جامعه را درمی‌یابند و نظام سیاسی با سلسله مراتب، کار خود را انجام می‌دهد. افلاطون قانونی را مشروع می‌داند که قادر به رفع مشکلات جامعه و ایجاد عدالت در جامعه باشد. همچنین حاکمان مطلوب را حکیمانی می‌داند که به قانون خوب، دسترسی داشته باشند.

ج) مدیریت از دید ارسطو

ارسطو نیز اعتقاد به جامعه طبقاتی داشت و روابط بین انسان‌ها را بر این اساس می‌سنجید و می‌گفت: «جامعه سیاسی یا کشور، اجتماعی است که بتواند همه نیازهای خود را برآورد و اگر یکی از این لزوم که برشمرديم کم آید، آن اجتماع از برآوردن نیازهای خود ناتوان خواهد شد» (عنایت، ۱۳۶۱: ۱۶).

دیدگاه‌های ارسطو بیشتر در زمینه مدیریت سیاسی جامعه و تدبیر منزل عنوان شده است. وی در این زمینه معتقد است شهر نقطه کمال و غایت جوامع دیگر است. شهر پدیده‌ای طبیعی است که بدین لحاظ بر خانواده و فرد مقدم است، زیرا کل ضرورتاً بر جزء تقدم دارد. از آنجا که شهر مجموعه‌ای از خانواده‌هاست، وی نخست به بحث تدبیر منزل پرداخته و فن تدبیر منزل را دارای بخش‌هایی می‌داند که این بخش‌ها به نوبه خود وابسته به اجزایی است که خانواده را پدید می‌آورد. به گفته ارسطو، مدیر در تمام زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و نظایر آن حضور دارد؛ از یک خانواده چند نفری تا یک کشور. وی در خانواده، بزرگ خانواده را در حکم «مدیر یا سرپرست» آن خانواده می‌داند، زیرا اوست که می‌تواند امور خانواده را بین همسر، پسران، و دختران خود تقسیم کند و بنابر دانش و تجربیات و استعدادها، آنان، مسئولیت هر کاری را به یکی از آنان واگذار کند تا محیطی به وجود آید که مملو از صمیمیت و سرشار از محبت باشد. دقیقاً به همین سبب است که افراد بسیاری از خانواده‌ها، حتی پسران و دختران خردسال آن‌ها مبادی آداب، اهل فضل و دانش، و برخوردار از رفتارهای اجتماعی معقول و منطقی‌اند. اما در مقابل آن‌ها، خانواده‌های دیگری دیده می‌شوند که به کل متفاوت‌اند و در آن‌ها مدیریت به معنای واقعی کلمه وجود ندارد تا بتواند آن‌ها را افرادی کاردان و کارکننده و فعال، مؤدب و تربیت شده و خوش‌زبان، و افرادی که دست کم بتوانند روی پای خود بایستند تحویل جامعه بدهد (ممتاز، ۱۳۸۴: ۲).

(د) ابعاد تفکر اندیشمندان یونانی

در تحلیلی کوتاه از وضعیت مدیریت در یونان باستان می‌توان این‌گونه اظهارنظر کرد که حکومت و مدیریت برگرفته از تفکرات اندیشمندان یونانی از چند بُعد قابل تأمل است. اول، تأکید بر اینکه باید بهترین مغزها و روح‌ها حکومت کند اصلی خدشه‌ناپذیر است. دوم، حکومت باید عدالت و خیر و صلاح عمومی را نیز در نظر داشته باشد. سوم، نظرهای متفاوتی بین آرای اندیشمندانی مثل افلاطون و ارسطو به چشم می‌خورد. برای مثال، نظریه حکومت طبق نظر افلاطون جنبه اریستوکراسیک به خود می‌گیرد، چون افلاطون خود از طبقه اشراف و متمولین آتن به حساب می‌آمد و نمی‌توانست